

Laskavý průvodce po sociálních dávkách

LIBUŠE ČELEDOVÁ
ROSTISLAV ČEVELA

DRUHÉ VYDÁNÍ

KAROLINUM

Laskavý průvodce po sociálních dávkách

Libuše Čeledová, Rostislav Čevela

Recenzovali:

doc. MUDr. Svatopluk Býma, CSc.

MUDr. Rudolf Červený, Ph.D.

doc. MUDr. Bohumil Seifert, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Ilustrace Magdalena Fialová

Redakce Jana Jindrová

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání druhé

© Univerzita Karlova, 2020

Text © Libuše Čeledová, Rostislav Čevela, 2020

Illustrations © Magdalena Fialová, 2020

ISBN 978-80-246-4553-7

ISBN 978-80-246-4576-6 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Předmluva ke druhému vydání	8
Kapitola 1 Systém sociálního zabezpečení	13
Kapitola 2 Sondy do historie oboru posudkové lékařství	18
Kapitola 3 Lékařská posudková služba	30
Kapitola 4 Nemocenské pojištění	42
Kapitola 5 Důchodové pojištění	109
Kapitola 6 Status osoby zdravotně znevýhodněné	153
Kapitola 7 Příspěvek na péči	164
Kapitola 8 Průkaz osoby zdravotně postižené, příspěvek na mobilitu a příspěvek na zvláštní pomůcku	206
Kapitola 9 Desatero práv pacienta při poskytování posudkových služeb	258
Zkratky	260
Rejstřík	261
Summary	267

Památce prof. JUDr. Igora Tomeše, CSc.

Předmluva ke druhému vydání

Rychlost doprodeje prvního vydání *Laskavého průvodce po sociálních dávkách* překvapila asi nejvíce samotné autory. Při zvažování, zda přistoupit k dotisku knížky, či aktualizovat text, jsme se rozhodli přinést čtenářům informace o aktuálních právních předpisech, které mezitím nabyly účinnosti, a skloubit tak nové a starší informace do jednoho konzistentního celku. Legislativní změny nastaly zejména v oblasti nemocenského pojištění zavedením elektronické dočasné pracovní neschopnosti či v systému dávek pro osoby se zdravotním postižením, a to zejména rozšířením okruhu zdravotních postižení či úpravou zvláštních pomůcek.

Pokud bychom informaci předkládali formou strohého úředního jazyka, zněla by asi takto: „Postup při aplikaci zákona č. 228/2019 Sb., kterým se mění zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a vyhlášky č. 57/2020 Sb., kterou se mění vyhláška č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů, a řešení některých dalších postupů v oblasti příspěvku na zvláštní pomůcku na pořízení motorového vozidla...“ Proto jsme zachovali dosavadní lehčí, ne však lehkovážný přístup předávání informací čtenářům, kteří se z nutnosti nebo i ze zvědavosti rozhodnou obeznámit se se systémem dávek ze sociálního zabezpečení určeného pro občany nemocné a zdravotně postižené.

Některé z takzvaných sociálních zákonů bývají tak složité, že i jejich tvůrci následně vydávají publikace s doplňujícím výkladem, např. k zákonu o nemocenském pojištění. Ostatně již v roce 1889 sestavil August svobodný pán z Friesů, c. k. okresní komisař, Sbírku nejdůležitějších případných ustanovení zákona o pojišťování dělníků v nemocech (ze dne 30. března 1888, č. 33 ř. z.) a stanov pro okresní pokladny nemocenské, a to s potřebnými vysvětlivkami.

Stěžejní a nezastupitelnou roli v systému sociálního zabezpečení má lékařská posudková služba, neboť posouzení zdravotního stavu posudkovými lékaři je klíčové

pro přiznání nebo nepřiznání řady dávek ze systému sociálního zabezpečení podmíněných nepříznivým zdravotním stavem nebo dočasnou pracovní neschopností. Popisu organizace, činnosti, ale i historie posudkové služby věnovali několik úvodních kapitol.

Tak jako je obtížné vysvětlit dítěti, že jednou bude stejně staré jako jeho rodiče, neřkuli prarodiče, je nesnadné přiblížit někomu, kdo se nepohybuje v systému sociálního zabezpečení, jeho složitosti a souvislosti. Proto pouze doufáme, že se nám podařilo i ve druhém vydání bezpečně provést čtenáře labyrintem sociálních dávek a že s naší pomocí získali potřebné informace.

Druhé vydání Laskavého průvodce jsme věnovali památce prof. JUDr. Igora Tomeše, CSc. (17. 4. 1931 – 23. 3. 2018), který byl jedním z největších českých odborníků na sociální systémy a těšil se i mezinárodnímu uznání. Podílel se na reformě sociálních systémů nejen v České republice, ale i v různých zemích světa. Působil také jako externí konzultant Světové banky a Evropské unie pro otázky sociálních reforem v postkomunistických zemích.

Autoři

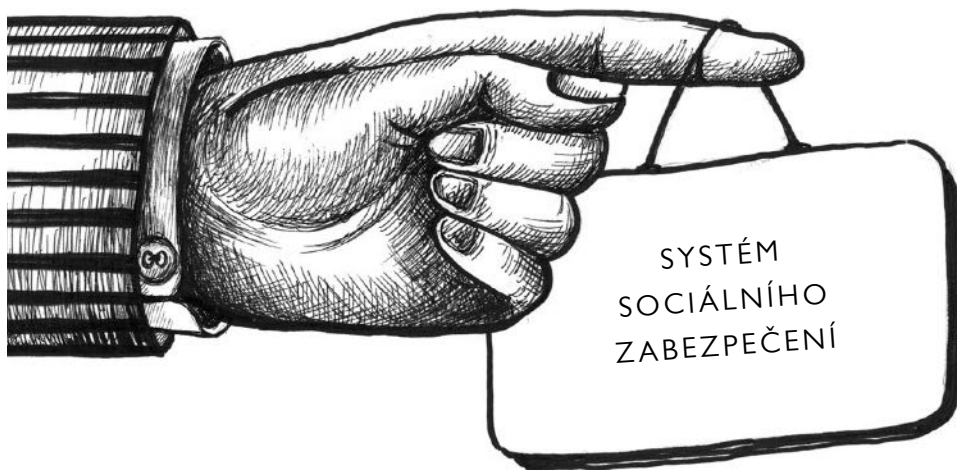

KAPITOLA 1

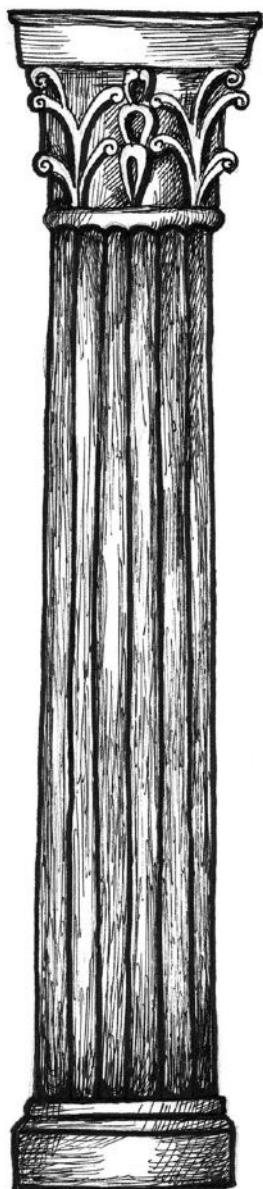
System sociálního zabezpečení

Sociální zabezpečení je souhrnné označení pro systém, který **je tvořen třemi subsystemy, tzv. pilíři**. Jedná se o systém sociálního pojištění, systém státní sociální podpory a systém sociální pomoci.

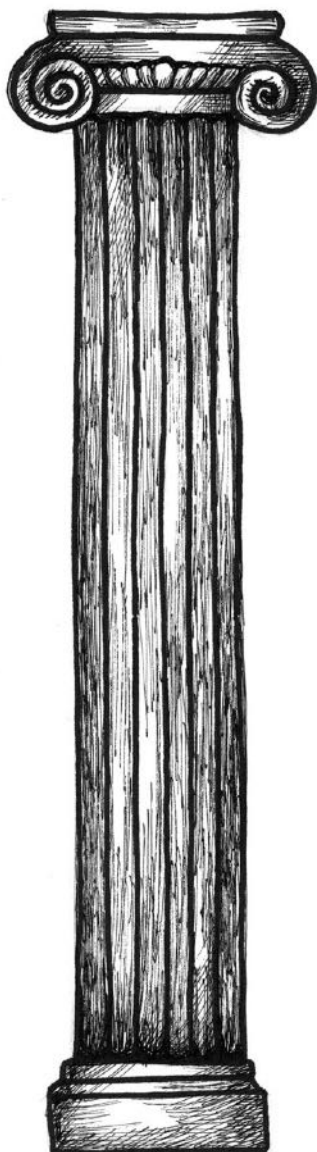
Základním cílem sociálního zabezpečení je pomoci lidem v obtížných životních situacích, které nejsou schopni sami, případně ani za pomoci rodiny či nejbližšího okolí, zvládnout. Dochází při nich zpravidla ke snížení či výpadku příjmu z výdělečné činnosti a tím k dočasné či trvalé ztrátě prostředků k zajištění základních životních potřeb. Tyto situace zákon nazývá **sociální události** a spojuje s nimi vznik nároku na dávku a její výplatu. Sociální události jsou např. pracovní neschopnost, invalidita nebo chronické onemocnění.

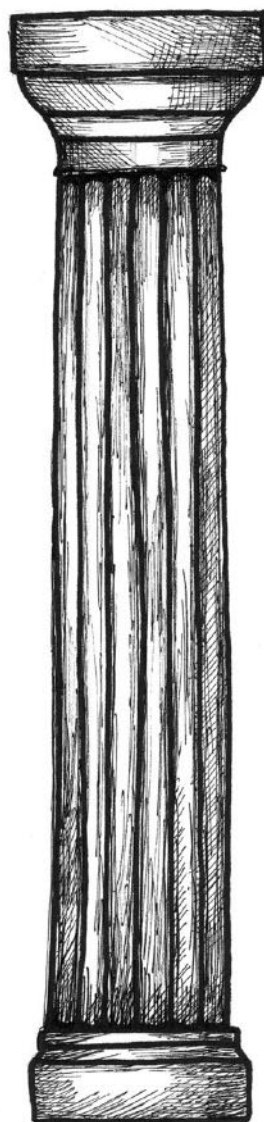
SOCIÁLNÍ
POJIŠTĚNÍ

STÁTNÍ SOCIÁLNÍ
PODPORA

SOCIÁLNÍ
POMOC

SOCIÁLNÍ POJIŠTĚNÍ

Sociální pojištění je **povinný finanční systém**, kterým se člověk sám (nebo někdo jiný jeho) zajišťuje pro případ budoucí sociální události tak, že odkládá část své osobní spotřeby ve formě pojistného, které odvádí do systému. Systém je tedy financován z pojistného vybraného od zákonem stanoveného okruhu poplatníků (typicky zaměstnanců, zaměstnavatelů a osob samostatně výdělečně činných). Systém zahrnuje nemocenské pojištění a důchodové pojištění.

O dávkách ze sociálního pojištění rozhoduje a současně je i vyplácí Česká správa sociálního zabezpečení. O odvolání proti některým jejím rozhodnutím rozhoduje Ministerstvo práce a sociálních věcí či soud. Podmínky upravuje zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku, a zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení.

Nemocenské pojištění kryje krátkodobé sociální události, jako je pracovní neschopnost v důsledku nemoci, úrazu, těhotenství či mateřství, dále ošetřování člena domácnosti či osoby blízké nebo pokles příjmu v důsledku převedení těhotné zaměstnankyně na jinou práci. Povinně se nemocenského pojištění účastní především zaměstnanci a zaměstnavatelé. Účast osob samostatně výdělečně činných na nemocenském pojištění je dobrovolná a vzniká na základě podané přihlášky. Podmínky upravuje zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

Důchodové pojištění kryje dlouhodobé sociální události, jakými jsou stáří, invalidita a smrt živitele. Povinně se důchodového pojištění účastní zaměstnanci a zaměstnavatelé, kteří jsou povinni odvádět i pojistné, které je povinen platit zaměstnanec. Osoba samostatně výdělečně činná má v rámci sociálního zabezpečení, při zákonem stanovených podmínkách, povinnost účasti na důchodovém pojištění a povinnost platit příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Podmínky upravuje zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA

Státní sociální podpora je **systém peněžitých dávek**, které mají pomoci především nízkopříjmovým rodinám s nezaopatřenými dětmi. Ze systému se vyplácejí dávky, u nichž vznik nároku závisí na příjmové situaci rodiny, i dávky, u nichž nárok na dávku není podmíněn příjmovou nedostatečností.

Do první skupiny tzv. testovaných dávek patří přírůstek na dítě, porodné a příspěvek na bydlení, do druhé skupiny tzv. netestovaných dávek náleží rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče (příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na úhradu

potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek na zakoupení motorového vozidla) a pohřebné.

O dávkách státní sociální podpory rozhoduje a současně je i vyplácí stát prostřednictvím kontaktních míst Úřadu práce České republiky. O odvolání proti rozhodnutí Úřadu práce rozhoduje Ministerstvo práce a sociálních věcí. Systém státní sociální podpory je financován ze státního rozpočtu. Podmínky upravuje zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální pomoci.

SOCIÁLNÍ POMOC

Sociální pomoc (sociální péče) je realizována ve formě dávek a služeb sociálně potřebným osobám. Účelem peněžitých dávek je pomoci osobám, které nemají – např. z důvodu vyššího věku, zdravotního stavu či nezaměstnanosti – dostatečné příjmy na pokrytí výdajů na obživu a základní životní potřeby.

Dávky systému sociální péče se člení na tři skupiny. První skupinu tvoří **dávky pomoci v hmotné nouzi** (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc). Podmínky upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o hmotné nouzi.

Do druhé skupiny patří **dávky pro osoby se zdravotním postižením**, jako je příspěvek na zvláštní pomůcku, příspěvek na mobilitu, průkazy pro osoby zdravotně postižené. Podmínky upravuje zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením.

Uvedené dávky sociální pomoci vyplácí stát prostřednictvím Úřadu práce, který o dávkách rovněž rozhoduje. Podá-li účastník řízení odvolání proti rozhodnutí Úřadu práce, rozhoduje v odvolacím řízení Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dávky jsou financovány ze státního rozpočtu.

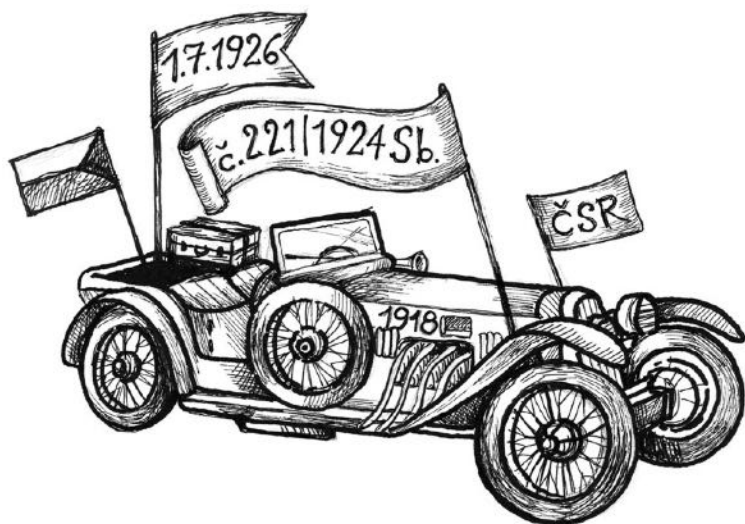
Do třetí skupiny patří **příspěvek na péči** jako dávka systému sociálních služeb. Stát poskytuje osobám, které jsou závislé na péči jiné fyzické osoby a potřebují sociální službu, tzv. příspěvek na péči, opět **prostřednictvím Úřadu práce**. Sociální služby se poskytují osobám, které z důvodu nepříznivého zdravotního stavu nejsou soběstačné a potřebují asistenci druhé osoby při každodenních úkonech. Sociální služby se poskytují na základě smlouvy mezi klientem a poskytovatelem, který musí být registrován. Registraci zajišťují krajské úřady. Služby jsou poskytovány zpravidla za úplaty, kterou hradí klient. Podmínky upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

KAPITOLA 2

Sondy do historie oboru posudkové lékařství

Vznik samostatného státu, Československé republiky (ČSR), v roce 1918 přinesl mnoho změn v sociální politice a mimo jiné také zákon č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, který nabyl účinnosti dnem 1. 7. 1926 a nově upravil správu nemocenského pojištění zaměstnanců, zabezpečení v nemoci, pracovní neschopnost, nemocenské dávky, zabezpečení ve stáří a starobní důchod, zabezpečení v invaliditě a invalidní důchod, pojišťovny a zajišťovny. Kromě uvedeného systému však existovaly paralelně další sociální systémy, např. péče o válečné poškozence, pojištění dělníků, penzijní pojištění soukromých zaměstnanců, hornické pojištění, pojištění zaměstnanců státních drah, dělnické úrazové pojištění a další.

V letech 1926–1948 v ČSR působila Ústřední sociální pojišťovna, která si jednotlivé lékaře pro vypracovávání posudků o invaliditě nasmlouvala, a to dle zákona č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. Sociální

zabezpečení v tomto období bylo značně roztržštěné. Teprve zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění, představuje ucelenější strategii, neboť byly koncipovány nové druhy dávek a organizačně sjednoceny všechny druhy pojištění. Tento zákon byl proto považován za velký sociálně-politický pokrok. Zdravotní stav pro sociální zabezpečení posuzovali tzv. důvěrní lékaři, kteří byli zaměstnanci **Ústřední národní pojišťovny**. Invalidita nebyla nijak odstupňována – buď byla, nebo nebyla přiznána.

V této době se také začala posuzovat tzv. **bezmocnost**, tj. potřeba ošetření a obsluhy jinou osobou. Po několika letech zákonem č. 102/1951 Sb., o přebudování národního pojištění, bylo nemocenské pojištění odděleno od pojištění důchodového a zdravotnická zařízení byla převedena do nově koncipovaného systému zdravotní péče. Pro provádění důchodového pojištění byl ustaven **Státní úřad důchodového zabezpečení** a Ústřední národní pojišťovna byla zrušena.

Posudkové komise vznikaly při **národních výborech** a při posuzování invalidity se tak kromě zdravotního stavu zohledňovaly i politické aspekty (sociální a pracovní). Posudkové lékařství svou činností navázalo na funkce a úkoly, které v systému pojišťoven plnili úřední revizní a důvěrní lékaři. Prvoinstanční posudkové komise působily při okresních národních výborech (ONV) a druhoinstanční posudkové komise při krajských národních výborech (KNV).

Během padesátých let zákonem č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení, dochází také ke změnám v oblasti důchodového pojištění, když byl narušen princip uniformity a financování probíhalo přímo ze státního rozpočtu. V následujících letech byl tento zákon několikrát novelizován.

Složitým vývojem procházela rovněž **organizační struktura orgánů nemocenského pojištění**. Nakonec se ustálila v podobě okresních a krajských správ nemocenského pojištění, České a Slovenské správy nemocenského pojištění a Ústřední správy nemocenského pojištění, která zajišťovala výkon nemocenského pojištění z pohledu federace. Vrcholným orgánem po celé období byla Ústřední rada odborů.

V roce 1968 vzniklo **Ministerstvo práce a sociálních věcí** a v roce 1969 vznikl Úřad důchodového zabezpečení v Praze, který byl v roce 1990 transformován na **Českou správu sociálního zabezpečení**. Do nově vzniklé České správy sociálního zabezpečení, v níž se organizačně opět spojilo důchodové zabezpečení a nemocenské pojištění, byli začleněni pracovníci ústřední, české a krajských správ nemocenského pojištění, Správy nemocenského pojištění Českého svazu českých a moravských výrobních družstev a pracovníci krajských národních výborů, kteří prováděli agendu důchodového zabezpečení, nemocenského pojištění a část agendy sociální péče. Okresní správy sociálního zabezpečení byly vytvořeny z dosavadních okresních správ nemocenského pojištění a z pracovníků okresních národních výborů, kteří prováděli agendu důchodového zabezpečení, nemocenského pojištění, posudkové služby sociálního zabezpečení a část agendy sociální péče.